

Radovan VUKADINOVIC*

AZIJSKO-PACIFIŠKI STRATEŠKI ČETVEROKOTNIK

Nova svetovna ureditev, ki še vedno ni povsem natančno opredeljena, vendarle dobiva svojo temeljno obliko na vrhu svetovne politike. Različne analize, ki se ukvarjajo z novo svetovno ureditvijo, vse bolj poudarjajo glavne akterje, ki so na vrhu svetovne ureditve bodisi v unilateralni, bilateralni bodisi v nekakšni multilateralni postavitvi. Zaradi nezmožnosti, da bi opredelili samo bistvo ureditve, najbrž prav opozorilo na glavne akterje rešuje lažji del problema, od tega osrednjega dela pa je mogoče začeti proces opazovanja vsebine in konkretnih usmeritev nove svetovne ureditve.

Pri poskusu izgradnje novega pogleda na svetovni vrh so v ospredju iskanja vzori iz nedavne preteklosti, tako da se na nekdanjih temeljih tripolarnosti oblikuje sodobni model pentagonalne delitve, ki v prvo vrsto svetovne politike potiska glavne akterje: ZDA, Ljudsko Republiko Kitajsko, Evropsko zvezo, Japonsko in Rusijo. Ne glede na to, da so parametri njihove moči, pa s tem tudi mesta, ki jih imajo v mednarodnih odnosih, videni različno, enkrat kot gospodarski, drugič kot vojaško-politični, je očitno, da takšna delitev sama po sebi kaže na glavne smeri razmišljanja o sodobnem svetu, toda prav tako tudi o vrsti odnosov v prihodnosti, ki prihaja.¹

No, če se o tem pentagonalnem vrhu v globalnih razmerah lahko razpravlja in postavlja vprašljivost odnosov med posameznimi akterji, oziroma sorazmerje njihove moči in političnega vpliva, pa na področju Azije in Pacifika ta vrh izgleda znatno bolj izoblikovan. Njegovo utemeljevanje je mogoče videti v akcijah in reakcijah spleta glavnih akterjev: ZDA, LR Kitajske, Rusije in Japonske. Ta azijsko-pacifiški četverokotnik je tudi temelj novega sistema varnosti, ki se oblikuje na tem področju sveta in bo hkrati imelo tudi svoj velik pomen za prihodnji razvoj mednarodnih odnosov.

Nov splet azijsko-pacifiške varnosti ima na svojem vrhu štiri različne države, ki pripadajo različnim civilizacijskim krogom in ki so vsekakor posebne glede na svoja glavna obeležja. V tem četverokotniku povezav in odnosov so prva in edina celovita super sila - Združene države Amerike; tu je najbolj obljudena država sveta - Kitajska; tu se nahaja nekdanja super sila - Rusija; in končno, industrijsko in tehnološko močna Japonska. Področje, ki se sicer dinamično razvija in v katerem delujejo močne države kot je npr. "sedem malih tigrov", kjer poteka proces integracije (ASEAN) in kjer je nastal močan gospodarski mehanizem sodelovanja (APEC), je idealen prostor za delovanje štirih močnih držav, ki vsaka za sebe prav v tej regiji

*Dr. Radovan Vukadinović, redni profesor na Fakulteti za politične vede v Zagrebu.

¹ V viziji generala Shalikhavillija naj bi bil svet prihodnosti sestavljen iz petih velikih sil (namesto EU je tu Nemčija), ki bi zamenjala "sisteme diplomatskega ravnotežja z novimi odnosi Kooperativnega globalnega delovanja". *The New York Times*, November 18, 1994.

postavlja del svojih nacionalnih interesov. Bodisi da gre za varnostne, vojaško-politične, gospodarske, socialne ali kulturne interese, se vsi prepletajo in ustvarjajo vzajemno čvrst četverokotnik povezav, ki so hkrati tudi pomembna značilnost celotnega področja, kot tudi ureditve, ki se na njem izgrajuje.

Ruska politika med željami in stvarnostjo

Izpolnjena z dolgotrajno krizo v novih pogojih, ko je bila bistveno zmanjšana tudi njena veličina in moč, Rusija nima več položaja super sile niti možnosti vodenja politike, ki bi spominjala na pretekle čase. Njena sedanja politika je samo poskus ohranjanja slike nekdanjega položaja (Mileta V., Vukadinović R. 1996, 94-100), da bi se na ta način vsaj deloma prikrije vse težave, ki jih je preživela država in bi se vsaj psihološko ohranjalo nekakšno prepričanje o lastni veličini.

V tem momentu je Rusija v globalnem smislu zainteresirana za uresničevanje svojih nacionalnih interesov, ki niso več globalno-strateškega pomena, ki pa vendarle kažejo željo po delovanju na širokem prostoru in naj bi presegli okvire delovanja, ki so tipični za regionalno silo.

1. V prvem obdobju postsovjetskega razvoja je Rusija sprejela politično usmeritev, ki bi morala pripeljati do t.i. strateškega partnerstva z zahodnim svetom, posebej z Združenimi državami. V tem okviru bi morali doseči, da bi Rusijo, čeprav oslABLJENO in zmanjšano, obravnavali kot svetovno silo, ki bi ji bile priznane t.i. skupne odgovornosti z Zahodom in ki bi potem skupaj z ZDA gradila takšen sistem odnosov, v katerem bi bila ruska vloga posebej ovrednotena. To se ni zgodilo in Zahod je hitro in jasno pokazal, da ima svoje lastno pojmovanje Rusije, globalno in posebej v Evropi, ter da misli tudi celoten sistem evropske varnosti izgraditi na NATU in ne na nekakšnem modelu OEVS, za kar se je zavzemala Rusija (Arbatova N., Zueva K., Kolosov G. 1996, 301). Tedaj je ruska politika začela spreminjati svojo usmeritev. Ta vse bolj poudarja potrebo po spoštovanju ruske varnosti in ruskih interesov, nervozno reagira na najavljeno razširitev NATA, nasprotuje razvijanju zvez z bivšimi državami nastalimi iz sovjetskih republik in jasno izraža svoje nezadovoljstvo z obstoječim ravnanjem.

Ob nasprotovanju širitvi NATA in v stalnem iskanju eventualnega partnerstva z ZDA, bo ruska politika poudarjala svojo posebno vlogo, obenem pa bo iskala kompromisne rešitve. Sedanji ruski vodilni politični ekipi je jasno stanje v Rusiji pa tudi slika, kakršna o Rusiji ostaja v svetu. Vendar pa si Rusija kljub temu poskuša izboriti položaj, ki bi ji omogočil razvoj normalnih odnosov z Zahodom, v katerih bo predvsem priznan poseben položaj Rusije kot velike sile, ne glede na majhen praktičen pomen. Nekdanja slika veličine in moči je še vedno toliko prisotna, da želijo razumeti celo nekatere verbalne oblike priznanja s strani Zahoda kot dokaz razumevanja položaja in vloge ter možnosti za izgradnjo temeljev za sodelovanje.

2. Kot eno od oblik priznavanja takšnega posebnega položaja velike sile, bi Rusija želela videti tudi kot priznanje njenih posebnih pravic na področju držav Skupnosti neodvisnih držav. Kozirova doktrina, ki je bila na Zahodu takoj proglašena za neko novo obliko Monroejeve doktrine, je imela takšen pristop k dr-

žavam Skupnosti neodvisnih držav, ki je od njih zahteval, da v svojem delovanju ne žalijo ruskih interesov in da ima Rusija pravico, da poseže vanje, če so kršeni nekateri bistveni ruski interesi. Rusija naj bi namreč najbolje poznala te države, ima z njimi dolgo tradicijo odnosov, njeni interesi pa so globoko vkoreninjeni, tako da bi ona morala biti "zadolžena" za zagotovitev miru na tem področju. To bi morala biti neka posebna vrsta regionalne ureditve, ki naj bi izhajala iz OEVS in njenega dovoljenja, da Rusija samostojno deluje kot tvorec miru na teh ogromnih področjih (A. Kozirov 1994).

Posebno rusko zaskrbljenost dodatno predstavljajo najave razširitve NATA, ki niso toliko povezane z morebitno včlanitvijo Češke, Madžarske in Poljske, pač pa gre prej za strah zaradi približevanja članic Skupnosti neodvisnih držav NATU. Prav tako tu nastajajo možnosti, da se v drugem krogu razpravlja o članstvu baltičskih držav ali npr. Ukrajine. To je nekaj, kar bi ruska politika hotela odpraviti že na samem začetku, pri čemer budno spremlja vse, kar se dogaja s temi državami, hkrati pa se zaveda, da so njene stvarne možnosti nasprotovanja takšnemu razvoju relativno skromne.²

3. Veliko azijsko-pacifiško področje se odpira Rusiji kot možno polje širokih dejavnosti, ki imajo zagotovo strateški značaj. Ob določenih odprtih vprašanih teritorialnega značaja ima Rusija možnosti delovanja tudi pri umirjanju teh odprtih problemov, s čimer bo pokazala in odigrala tudi svojo vlogo kot velika sila.

Teritorialna vprašanja, v katerih se izražajo določene pretenzije do področij, ki so v sestavi Rusije, so najbolj razvidna v odnosih Rusije z Japonsko. Vprašanje Kurilskih otokov še vedno ni rešeno. Čeprav se je nekajkrat zdelo, da bo ruska politika pripravljena odstopiti otoke Japonski, pa do tega vendar le ni prišlo. Suverenost Rusije nad štirimi kurilskimi otoki in nad južnim Sahalinom ni utemeljena niti v eni mednarodni pogodbi, v obdobju Gorbačova pa so v skupni japonsko-sovjetski deklaraciji iz 1991. leta točno označena vsa področja, za katera je bil do tedaj uporabljen termin "neresena". Vendar pa ruski vojaški krogi še naprej vztrajajo na tem, da se ta področja ne dajo Japonski (A. Zagorsky 1996, 306).

Ti krogi trdijo, da bi se s tem, če bi dali Kurile Japonski, razbila enotna veriga obrambe ruskega primorja ter ogrozil položaj ruske pacifiške flote in možnosti njene plovbe v Pacifiku, da bi se porušilo strateško ravnotežje sil ter tako oslabila zaščitna moč najrazvitejšega dela ruskega Daljnega Vzhoda. V celoti so vsi ti pogledi lahko zožijo na trditev, da bi vračanje Kurilov Japonski onemogočilo ruskim vojaškim silam uporabljati baze, s katerih je mogoče na najlažji način odbiti "agresivno delovanje Japonske, česar ni mogoče izključiti iz vojaško-strateškega planiranja" (B. Makkeev 1996, 317).

Vprašanje teritorialne razmejitve med Rusijo in LR Kitajsko je v glavnem rešeno, vendar pa še vedno ostajajo kot sporno vprašanje otočki okoli reke Amur. Tu

² Eden od vodilnih ruskih avtorjev, ki upošteva omejene ruske možnosti delovanja, piše, da lahko Rusija zaščiti svoje interese samo "z vodenjem aktivne zunanje politike, usmerjene k doseganju pozitivnih rezultatov - ustvarjanju tesnega partnerstva z NATOM in izgradnji novih konstruktivnih odnosov v Srednji Evropi in skupaj z Ukrajino, Belorusijo in Kazahstanom ustvarjanjem temeljev bodoče gospodarske skupnosti." (Arbatov A. 1993, 25).

so prav tako tudi vprašanja kitajsko-kazaške meje ter določene kitajske pretenzije do delov ozemlja Kirgizije in Tadžikistana.

Čeprav se odprto ne postavlja kot neko veliko vprašanje, ki bi lahko dramatično vplivalo na rusko-ameriške odnose, pa so nejasnosti okrog otoka Vrangela prav tako del nerešenih teritorialnih problemov. Temu je potrebno dodati še delovanje določenih političnih sil, ki iz svojih notranje političnih razlogov lahko spodbudijo vprašanje ozemlja, s čimer se dnosi v tej regiji prav lahko zapletajo. Določene tovrstne izjave, ki prihajajo iz japonskih, kitajskih pa tudi mongolskih krogov, imajo nekateri ruski vojaški voditelji celo kot "dokaz potencialne vojaške ogroženosti" (A. Zagorsky, *ibid.*, 307).

Po drugi strani pa se, verjetno zaradi težnje po zavrtnitvi takšnih izzivov od zunaj, tudi v ruskih političnih in vojaških krogih prav tako ponekod postavljajo teritorialne zahteve posameznim azijsko-pacifiškim državam. V to kategorijo vsekakor spadajo problemi Aljaske in severna področja Kazahstana. S tem se ustvarja, kot to opisujejo nekateri ruski avtorji, položaj, v katerem bi bilo upravičeno govoriti o "vzajemnem ravnotežju zahtev in ogrožanja" (*ibid.*).

V azijsko-pacifiški regiji obstajajo tudi določeni odprti problemi, od katerih je za Rusijo najpomembnejši korejski. Glede na bližnjo mejo, je razvoj v LDR Koreji še posebnega pomena, tako zaradi odprtega korejskega problema, kot tudi zaradi dejstva, da Severna Koreja razpolaga z minimalnim, pa vendarle nuklearnim orožjem. To je zaenkrat mogoče uporabiti izključno proti Južni Koreji in morebiti v nadaljnjem razvoju proti Japonski, toda v vsakem primeru mora tudi ta možnost zaskrbeti ruske voditelje. Gre za državo, ki meji z Rusijo in ki bi lahko v določeni situaciji povlekla nekatere poteze, ki bi lahko imele širše posledice za celotno področje. Vendar pa bi bilo ob upoštevanju sedanjih razmer v mednarodnih odnosih vendarle težko pričakovati, da bi lahko LDR Koreja brez podpore od zunaj, zlasti s strani svojih velikih sosedov: Rusije in LR Kitajske, sama krenila na pot neke večje politične avanture.

Ob obravnavi stanja v zvezi s korejsko situacijo ruski analitiki poudarjajo tri možnosti, v katerih bi lahko imelo korejsko delovanje posledice za Rusijo in tudi za celotno regijo. V prvem primeru je to začetek neposrednega vojaškega delovanja proti Južni Koreji; druga možnost bi bila uporaba politike terorističnih dejanj proti Jugu; in kot tretja možnost obstaja nevarnost bombardiranja LDR Koreje. Vendar pa tudi takoj dodajajo, da so v sedanjih pogojih vsi trije scenariji precej oddaljeni od stvarnosti (*ibid.*, 308).

Druge konfliktne situacije, ki obstajajo v regiji (notranji razvoj v Kambodži, konflikt LR Kitajske, Vietnamu in drugih držav ASEANA okrog otokov v južnokitajskem morju, možnost kitajske vojaške osvojitve Tajvana v primeru tajvanske proglasitve neodvisnosti ali pa odnos med Indijo in Pakistanom) ne predstavljajo neke neposredne grožnje Rusiji. Vendar pa prav to daje možnost Rusiji, da se kot azijsko-pacifiška država uveljavi kot posebna regionalna sila in to s svojimi političnimi ali diplomatskimi pobudami.

V primerjavi s časi Sovjetske zveze, ko je bila iz Moskve stalno predlagana ustanovitev sistema azijske kolektivne varnosti ali vsaj razvijanje varnosti po vzoru

KEVSA, pa danes ruska politika znatno bolj umirjeno pristopa k problemom varnosti v tem delu sveta.

Ruska politika v prvi vrsti sprejema stvarnost obstoječih odnosov v regiji in to predvsem navzočnost ZDA. Ameriške vojaške sile na Japonskem in v Južni Koreji, pa tudi ameriško vojaško floto, jemlje kot dejavnik stabilizacije, ki onemogoča razplamtevanje obstoječih in ustvarjanje novih konfliktov. Velja prepričanje, da bi prav umik ameriških vojaških sil takoj pripeljal do poskusov zapolnitve praznega prostora, v čemer bi prednjačili Japonska in Koreja.

V primeru celostnega ameriškega umika iz regije bi se okrepile japonske vojaške sile, ki bi posebej vztrajale na pridobitvi napadalnega orožja. Namesto ZDA, ki so danes še vedno sposobne učinkovito nadzirati japonske vojaške sile, bi Rusija dobila nov izziv v obliki samostojne japonske sile, ki stalno poudarja obstoječa odprta vprašanja in ne izraža pripravljenosti za razgovore z Rusijo. Ruski analitiki zato trdijo, da bi prav ruska politika morala ustvarjati prostor za zadrževanje ameriške vojaške sile kot določeno jamstvo za obstoječe odnose v regiji. Če pa gre za umik ameriških vojaških sil iz Južne Koreje, so v Rusiji prepričani, da bi to prav tako lahko v veliki meri vplivalo na destabilizacijo celotnega področja. Južna Koreja bi lahko prišla v skušnjava, da bi s silo poskušala združiti državo, kar bi glede na bližino Rusije pomenilo tudi izziv zanjo (ibid., 313-314).

Če upoštevamo vse to, potem je ruska zunanja politika v svojem pristopu azijsko-pacifiški regiji postavila v ospredje potrebo po ohranitvi regionalne stabilnosti. Zato tudi dejavno sodeluje na letnih forumih o problemih stabilnosti, ki potekajo po konferenci ministrov za zunanje zadeve držav ASEANA. Ker se zadržuje v okviru svojih sedanjih možnosti delovanja, Rusija ne teži k razvijanju vojaških odnosov, temveč poudarja predvsem politična sredstva.

Ob vprašanih strateškega pomena je opazna tudi ruska želja, da razvija sodelovanje z azijsko-pacifiškimi državami. To je regija, ki se v celoti dinamično razvija in kjer Rusija lahko doseže pomembne koristi na gospodarskem področju.

Posebno pomemben je poskus Rusije, da v iskanju novih tržišč za orožje prodre na azijsko-pacifiško področje. Rusko orožje se danes prodaja LR Kitajski, Maleziji, Tajski, Filipinom in Vietnamu. Že s tem je očitno, da pri tem ne gre za nekakšne ideološke ali pa politične opredelitve, pač pa se prodaja orožje vsem stranem, ki ga zahtevajo. S tem se seveda lahko v prihodnosti ustvarijo tudi določene ovire za rusko delovanje v posameznih državah, ker ni mogoče izključiti nezadovoljstva zaradi takšnega ruskega delovanja.

Na drugi strani se trgovina z azijsko-pacifiškimi državami intenzivno razvija in lačno rusko tržišče, čeprav s skromnimi možnostmi kupovanja, je še vedno idealno, zlasti za ceneno blago slabe kvalitete, ki ga uvaža iz teh držav. S tem pa nastajajo tudi trajnejše povezave v širšem okvirju, ki omogočajo, da je Rusija vse bolj prisotna v regiji in da na področju sodelovanja, čeprav manj kot na politično-diplomatskem področju, postaja azijsko-pacifiški dejavnik.

Glavno oviro za širjenje ruskega vpliva v tem trenutku predstavlja šibkost Rusije in pomanjkanje širšega spektra sredstev, s katerimi bi lahko intenzivneje delovala. Tu je tudi zunanji činitelj, posebej v obliki močne navzočnosti Združenih držav, ki budno spremljajo rusko delovanje in ne glede na omejene možnosti rus-

kega delovanja nimajo namena odstopiti svojega položaja Rusiji. Navkljub temu, da se ti dve državi lahko zblížata, pa bodo med njima vedno obstajale razlike v interesih, ameriška politika pa je tudi pregloboko in predolgo časa angažirana v tako pomembnem delu sveta, kot je azijsko-pacifiški, da bi dopustila slabitev svojega položaja. Rusija se bo tu lahko pojavljala samo v tistih segmentih, ki jih bo ameriška politika imela za koristne in ki seveda ne bodo neposredno konkurirali ameriškemu položaju.

V težnji po doseganju enega od vodilnih položajev v azijsko-pacifiški regiji, Rusija najbolj računa na dobre odnose z LR Kitajsko, ki naj bi omogočili doseganje tega cilja. Kitajska je največja država, s katero danes meji Rusija, ta najbolj obljubljena država na svetu je močno navzoča v Aziji in na Pacifiku in brez nje ali proti njenim interesom, Rusija ne more uresničiti nobenega od strateških ciljev. V času, ko je Rusija notranje in zunanje oslabiljena, skoraj povsem brez zaveznikov in prijateljev, Kitajsko v Moskvi doživljajo kot veliko državo, ki ima lastnosti regionalne in globalne sile, katere interesi so lahko v večini primerov skladni z ruskimi.

V prid tem političnim željam gredo tudi konkretni odseki vzpostavljenih odnosov, ki v veliki meri odpirajo možnosti za utemeljitev kitajsko-ruskih povezav. Obe državi sta vložili velike napore za rešitev teritorialnih sporov in kot poudarjajo na kitajski strani, je bilo to uresničeno 99% (Shi Ze 1996, 15). Intenzivno se razvija trgovinska menjava, še posebej pa se krepi maloobmejni promet. V zvezi s tem so bile na ruski strani dane izjave, da se pričinja t.i. kitaizacija Sibirije, vendar so s skupnim delovanjem tudi tu dosegli rešitve, ki omogočajo normalen pretok sodelovanja.

V vse intenzivnejši trgovinski menjavi je pomembno tudi rusko oskrbovanje kitajskih vojaških sil s sodobnim orožjem in vojaško opremo. Rusija je postala glavni oskrbovalec Kitajske z vojaškimi letali in podmornicami. Na novo kupljena bojna letala SU-27 so nameščena v rajonu Uhu, ki je sicer glavna baza za delovanje kitajskih sil v Južnem morju, medtem kot so IL-76 nameščeni v Uhanu kot baza kitajskih sil za hitro delovanje (Zagorsky, *ibid.* 309).

Vsestransko sodelovanje spremlja politične odnose na relaciji Moskva-Peking in že danes na obeh straneh govorijo o konstruktivnem partnerstvu, ki je vzpostavljeno med dvema velikima državama. V primerjavi s prejšnjimi obdobji dobrih odnosov, ki so bili utemeljeni na skupni ideologiji marksizmu-leninizmu, gre tokrat za odnose, ki so, v kitajsko zadovoljstvo, utemeljeni na petih načelih Panča Šila. V njih je poudarjeno, da ideologija, podobna ali različna, nima nikakršnega pomena in da obe državi izhajata iz enakosti in spoštovanja in ne iz nekakšnih vnaprej načrtovanih premis povezanega skupništva. To hkrati v sodobnih pogojih ni zveza proti komu, bodisi v regiji bodisi globalno, ampak enostavno rezultat skupnih pojmovanj in potreb o razvitih oblikah sodelovanja (Shi Ze, *ibid.*, 8-10).

Ruske analize kitajskega razvoja z veliko pozornostjo spremljajo kitajski razvoj in še posebej možnost kombinacije partijsko-socialistične države in svobodnega trga (V. Gelbras 1995, 18-32). S postavljanjem vprašanja, kako lahko ta odnos traja, ruska politika na mednarodni ravni iz svojih čisto pragmatičnih razlogov pogosto nastopa skupaj s Kitajsko. To se predvsem nanaša na stališča o novi svetovni ureditvi, obsodbo hegemonizma in hegemonov v novi svetovni ureditvi, vmešavanje v

notranja vprašanja in kritiko ustvarjanja blokov oziroma razširitve NATA. To je zbir tem, kjer lahko ruska in kitajska politika v veliki meri delujeta skupaj brez večjih težav, ker gre za trajnejše usmeritve njihovih politik.

Prav z LR Kitajsko bi Rusija mogoče lahko v prihodnosti razvila intenzivnejše stike in odnose, ki niso nujni uperjeni proti Japonski, pač pa bi bili lahko postavljeni kot skupna črta političnega pristopa k regiji. Danes je v Moskvi jasno, da dokler ne bo rešeno vprašanje Kurilov, japonska politika ne bo kazala nekega večjega interesa za približevanje Rusiji. Celo gospodarski odnosi zaostajajo za tistim, kar bi Japonska lahko storila v Rusiji. Ker pa je kurilsko vprašanje hkrati tudi zapleteno notranje rusko vprašanje, okrog katerega zaenkrat ne bo odstopanj, mora Moskva postopoma iskati možnost razvijanja odnosov z Japonsko, obenem pa spremljati vse tisto, kar dela japonska politika na obrambnem področju.

Tako se četverkotnik na azijsko-pacifiškem področju, kot ga vidijo iz Moskve, zoži na potrebo stalnega in pozornega angažiranja pri vzdrževanju odnosov z LR Kitajsko kot državo, ki je Rusiji najbližja, previdnega analiziranja ameriškega delovanja, za katerega se v celoti ve kakšno je in ne bo odprlo vrat Rusiji. In končno, tu je tudi Japonska, za katero je Rusija zelo zainteresirana, vendar je očitno, da je Japonska še vedno tesno povezana z ZDA, tako da bodo vse glavne japonske poteze usklajene tudi z ameriško politiko.

Glede na šibkost Rusije, njene težave in probleme, pa možnosti, ki obstajajo v azijsko-pacifiški regiji vendarle niso majhne in Rusija ima tu najbrž večje upanje za uspeh, kot pa na nekaterih drugih področjih sveta. Zato je mogoče pričakovati, da bo ruska politika v četverkotniku odnosov iskala svoje mesto in da bo z morebitno okrepitevijo razvila tudi nov instrumentarij, s katerim bi lahko obdržala in razširila svoj položaj.

Ameriška navzočnost v regiji

Ameriška politika v regiji se je tradicionalno naslanjala na prijateljske države, navzočnost ameriških vojaških sil in ameriškega ladjevja. V strateškem smislu so bile to trajne opore, ki so omogočale nadaljnji razvoj vseh ostalih oblik povezanosti, med katerimi so bile posebej pomembne gospodarske.⁵ V vseh preteklih obdobjih hladne vojne, Združene države niso bile zainteresirane za nastajanje nekakšnih multilateralnih oblik sodelovanja (kot je npr. Evropska zveza) na azijsko-pacifiškem področju. Šele v obdobju novih odnosov na vrhu svetovne politike ZDA, razumejo potrebo po takšnem delovanju tudi v tem delu sveta in v tem vidijo koristi za pospeševanje gospodarstva in povečano menjavo. Po ameriških cenitvah bi ATEC moral postati spodbujevalna sila, ki bi omogočila nadaljnji tempo visokega razvoja, hkrati pa bi bilo v kooperativnem delovanju držav članic vendarle omogočeno tudi pomembno mesto za ZDA, kot enega od glavnih političnih, vojno-strateških in gospodarskih akterjev.

⁵ Vrednost ameriške trgovine z Azijo je že 1993. leta znašala 370 milijard dolarjev, kar je 40% več kot z Evropo.

Na začetku delovanja je Clintonova administracija najavila zmanjšanje svoje vojaške navzočnosti v regiji in poudarila potrebo po razvijanju in krepitevi japonsko-ameriških odnosov kot stebra varnosti. Kasneje, v precepu med željami po zmanjševanju vojaških sil in stvarnostjo na tem področju, je ameriška politika poudarila, da je bil predlog o zmanjšanju čet iz 1990. leta preveč optimističen in je tu vprašanje potrebno obravnavati postopoma. Kot razlog je bilo navedeno, da obstajajo določene napetosti in neznanke ter da bi zamenjave režimov v nekaterih vodilnih državah azijsko-pacifiškega področja lahko povzročile nestabilnost. S tem je nastal položaj, podoben tistemu v Evropi, kjer se prav zaradi nestabilne Rusije zahteva ne samo ohranitev, ampak tudi razširitev NATA na Vzhod.

Vendar pa se, v primerjavi z obdobjem hladne vojne, vojaška navzočnost tokrat ne postavlja kot izraz želje po zoperstavljanju vojaški nevarnosti ali napadu. Celo več, v Defence Reportu iz 1995. leta je poudarjeno, da je temeljna naloga ohraniti ameriške globalne interese. Podobno je poudarjeno tudi v Reportu on the Security Strategy in East Asia iz februarja 1995. leta, v kjer je ugotovljeno, da je varnost ZDA tesno povezana z varnostjo in stabilnostjo drugih področij ter da bi morebitna nestabilnost v raznih delih sveta lahko hitro imela velik vpliv na ameriško gospodarstvo. S tem razlagajo ameriško navzočnost v azijsko-pacifiški regiji kot zdrav temelj za gospodarski razvoj teh držav.

V teh splošnih okvirih ameriška politika pristopa k azijsko-pacifiškemu četrkotniku s posebno obravnavo ostalih akterjev. Že prej se je v ameriški politiki za Japonsko uporabljal pojem globalno partnerstvo in ker v zadnjih letih ni bilo kakšnega vzpenjajočega oz. naraščajočega delovanja v tej smeri, je očitno, da temeljna označitev še naprej velja. Dejstvo je, da je bilo prav v zadnjih letih v obdobju po hladni vojni, nekaj pomembnih ameriško-japonskih nesoglasij zaradi različnega predstavljanja gospodarskih interesov Japonske in ZDA, vendar je na strateški ravni še naprej ohranjen bilateralni odnos (R. Holbrooke 1991/92).

Številni ameriški dokumenti ugotavljajo, da gre za bilateralni odnos, ki je za Ameriko najpomembnejši. Tako želijo zmanjšati pomen določenih gospodarskih napetosti, ki imajo v odnosu do tega globalno partnerskega značaja vsekakor manjšo vrednost. V skladu s težnjami po regionalizaciji svetovne varnosti, v katerem bi morala prevladovati določena država v posameznih regijah vzdržujoč skupaj z ZDA varnost, bi morala biti prav Japonska tista sila, ki bi imela v regiji Azije in Pacifika posebno mesto.

Ameriška politika daje Rusiji posebno mesto v globalnih in regionalnih razmerah. Povečanje ruske politične in gospodarske prisotnosti na tem področju ZDA budno spremljajo, še posebej vsebino in oblike rusko-kitajskih odnosov. Amerikancem je jasno, da ne obstaja več nikakršna možnost oblikovanja nekakšne zveze, ki bi bila utemeljena na ideologiji ali posebnem prijateljstvu, toda izjave o "konstruktivnem partnerstvu" dveh velikih držav jih ne pušča ravnodušne. Poleg želje po reševanju svojih bilateralnih vprašanj, imata Rusija in Kitajska podobna

stališča o krizah v regiji, tudi njuni stališči o novi svetovni ureditvi imata vrsto stičnih točk, lahko pa se celo popolnoma ujemata.⁴

Vendar ob tem rusko-kitajskem približevanju še naprej ostaja prisotna zaskrbljenost zaradi samega razvoja Rusije. Ruska stabilizacija še ni dosežena in vse različice, o katerih so v Ameriki na raznih koncih govorili, so še naprej možne. Ali bo Rusija gospodarsko propadla ali bo politično postala diktatura in se vpletla v zunanje agresije ali pa bo mogoče nastala nekakšna nova oblika totalitarizma v Rusiji? Vse to so možnosti, ki ne samo, da ne bi ustrezale Ameriki, temveč bi imele v azijsko-pacifiški regiji velik vpliv na problem stabilnosti.

Posebno mesto v ameriški politiki zavzema Kitajska. Je četrti akter v velikem azijsko-pacifiškem četverokotniku in država, s katero so imele ZDA celo vrsto različnih izkušenj. Od pomoči Čanghajsku, nesprijemanja in nepriznavanja LR Kitajske, poskusa razvijanja triangularnih odnosov, usmerjanja LR Kitajske proti Sovjetski zvezi in končno najnovejšega obdobja, v katerem je potrebno izgraditi takšno strategijo, ki bi priznala in pravilno ocenila kitajsko stvarnost.

Kot cela vrsta drugih velikih tem, tudi Kitajska v ameriškem političnem establišmentu sproža različne pristope. Ti so rezultat dosedanjih izkušenj; povezanosti in vpliva ameriškega bussinesa, ki posluje s Kitajsko; stališč vojno-industrijskega kompleksa ali pa delovanja različnih skupin, ki se ukvarjajo z vprašanji človekovih pravic. V tej mešanici različnih videnj ogromne Kitajske bi lahko ugotovili, da obstajajo predvsem trije različni pristopi, ki izhajajo iz notranjih stališč in na tej podlagi vidijo Kitajsko kot državo, ki je na posebni poti preobrazbe, vendar pa ostaja tudi na nekaterih svojih značilnih temeljih.

1. Od trenutka ameriškega priznanja LR Kitajske 1972. leta in normalizacije odnosov, so bili ameriški poslovni ljudje očarani z velikostjo kitajskega tržišča. Ne glede na revščino in siromaštvo države so ugotavljali, da prav ta ogromna množica ljudi odpira možnosti za nastanek najbolj obljudenega tržišča, tako da je naloga ameriške politike odpreti vsa vrata do LR Kitajske. Dogodki v LR Kitajski pa vendarle niso šli v tej smeri in šele v obdobju po kitajski revoluciji je ameriški bussines začel resneje vstopati na Kitajsko. V tem času gre seveda za ogromne transakcije na obeh straneh in gospodarske povezave postajajo vse čvrstješe. Leta 1995 je ameriška trgovinska menjava z LR Kitajsko znašala 58 milijard dolarjev, ameriške investicije na Kitajskem pa so znašale 22 milijard dolarjev (Hu Zhengqing 1996,18).

Prav ta pristop, ki je utemeljen na stalnem povečevanju gospodarskih povezav, vztraja na razvijanju normalnih odnosov na političnem področju in zahteva od administracije, da vodi takšno politiko, ki bo še naprej zagotavljala intenzivno povezanost. Ta skupina tudi najbolj kritizira vsa tista stališča, ki poskušajo omejiti ameriško aktivnost do Kitajske ali pa postavljajo določene pogoje za razvijanje

⁴ Eden od prvih glasov, ki je opozoril na možnost oblikovanja "antiestablišmentske zveze" prav v sorodnosti rusko-kitajskih stališč, dopoljenih z novimi vsebinami, vidi možnost nastanka neke nove tri-laterale (Iran-Kitajska-Rusija), ki ne samo da bi lahko bila alternativa velikemu številu držav, pač pa tudi izziv za obstoječo globalno moč (Zb. Brzezinski 1993, 192-198).

nadaljnjih odnosov ter povezujejo bussines s človekovimi pravicami.⁵ Ameriški poslovni krogi so še naprej zainteresirani za Kitajsko kot največje tržišče, notranja vprašanja pa pragmatično prepuščajo dejavnost kitajskih politikov.

Iz teh krogov so izšle tudi zahteve, da se ukine embargo, ki je bil Kitajski vsiljen po dogodkih na Tienanmenu, in da se kitajska politična vprašanja, posebno tista notranjega pomena, ne povezujejo z gospodarskimi odnosi. Če upoštevamo, da je ameriška trgovina z azijsko-pacifiško regijo v stalnem vzponu in da že leto presega vrednost trgovske menjave med ZDA in Evropo, ameriški poslovni ljudje seveda vidijo posebno vrednost v kitajskem tržišču, za katerega še naprej velja, da je potencialno, ogromno in brez konkurence.

2. Če upoštevamo pretekle izkušnje, kot tudi pospešeni razvoj LR Kitajske, je razumljivo, da del ameriških političnih krogov, vojaško-industrijski kompleks, a tudi aktivisti, ki se zavzemajo za obrambo človekovih pravic, odločno nastopajo s tezami, ki zahtevajo spremembo ameriške politike do Kitajske. Kitajska se v takšnih sredinah označuje kot prihodnja "velika nevarnost", ki bo vse močnejša, kolikor bolj se bo razvijala.⁶ Trditve, da bi bila Kitajska v dvajsetih letih lahko prva država v svetu po celokupni industrijski proizvodnji (Segal G. 1994, 10), se soočajo z ugotovitvami, da je bila Kitajska skozi celotno svojo zgodovino nesposobna enakopravno obravnavati svoje sosede; da ima Kitajska danes vrsto odprtih sporov in bo v prihodnosti poskušala izkoristiti svojo priložnost, da s svojo silo izpolni azijsko-pacifiški prazen prostor. K temu še dodajajo stanje človekovih pravic na Kitajskem, seveda pa se za vsem tem skriva želja, da se velika država, ki še vedno propagira socialistični program, porazi, kot je bilo to storjeno z bivšo Sovjetsko zvezo.

Ohranjanje embarga na uvoz moderne tehnologije, razvijanje ameriških odnosov s Tajvanom, prodaja ameriškega orožja Tajvanu, stalno poudarjanje vprašanja človekovih pravic, nesprejetje LR Kitajske v Svetovno trgovinsko organizacijo in končno, nasprotovanje Olimpijadi v Pekingu leta 2000, so del akcij, ki so organizirane v teh sredinah in s katerimi se poskuša pritiskati na Kitajsko. V tej mešanici stališč je razviden strah pred Kitajsko kot veliko silo; navzoča je ideologizirana želja po uničenju velike socialistične države, točneje njenega socialističnega sistema; očitne so težnje zainteresiranih, da še naprej dostavljajo orožje in opremo Tajvanu ter sporno zagovarjanje človekovih pravic kot temelja demokracije v novi svetovni ureditvi.

3. Objektivnejši analitiki ameriško-kitajskih odnosov poudarjajo, da ukrepi, ki bi spominjali na nekakšen Containment Kitajske, ne morejo uspeti in je iluzorno misliti, da bi Kitajska padla kot ZSSR. Takšno delovanje lahko škoduje ameriškim podjetjem in ameriškem gospodarstvu v celoti, ki se lahko znajde v izolaciji, ker

⁵ V celi vrsti konkretnih situacij imata State Department in Department of Commerce drugačne pristope h Kitajski (Cox, M. 1995, 92).

⁶ Eden od zagovornikov takšne teze je tudi Huntington, ki Kitajsko smatra za državo, ki ni rešila vprašanja svojih manjšin in ima teritorialne spore s sosedi; ki se pospešeno razvija in vojaško modernizira (S.P. Huntington 1993).

bodo druge države zapolnile prazen prostor.⁷ Kot je mogoče prebrati v Washington Timesu ali v Foreign Affairsu, ki se že leta zavzemata za realističen pristop h Kitajski, ameriška politika te države ne sme spremeniti v sovražnika, ker to ni v interesu Amerike. Prav nasprotno, ameriška politika bi morala priznati, da je njen interes v tem, da Kitajska postane ključ stabilnosti v azijskih in svetovnih razmerah.⁸ Hkrati menijo v teh središčih ameriškega političnega analiziranja, da bi bilo lahko razpihovanje t.i. protajvanske in protikitajske usmerjenosti nevarno za prihodnost ameriško-kitajskih odnosov.

Clintonova administracija je v svoji politiki do Kitajske hotela povezovati politiko "engagementa" in postavljanja vprašanj človekovih pravic. Odpravila je sicer vrsto ovir za razvoj trgovske menjave, vendar je bila proti temu, da Peking dobi olimpijske igre leta 2000; poklicala je tajvanskega predsednika vlade na obisk v Washington; v obdobju tajvanske krize je poslala svoje ladje devje v tajvansko ožino in se jasno zavzela za izpustitev kitajskih disidentov iz zapora. Da bi potrdila svoj namen, da vztraja pri vprašanju človekovih pravic, je Clintonova administracija v začetku 1996. leta ukazala Export Banci, da zamrzne kreditna jamstva ameriškim družbam, ki izvažajo na Kitajsko. Vendar je bil s tem dosežen nasproten učinek, ker se je Kitajska obrnila k Evropi in podpisala pogodbe o nakupu letal, skupni proizvodnji avtomobilov in opreme. Skupna vrednost izgubljenih možnosti je Ameriko stala 10 milijard dolarjev (Hu Zhengqing, *ibid.*, 21).

Navkljub različnim izjavam, v katerih trdijo, da si ZDA ne želijo izolacije in konfrontacije s Kitajsko, da ne nameravajo izvajati politiko containenta, je iz konkretnega ameriškega delovanja, posebej glede Tajvana, očitno, da tudi Clintonova administracija v svojem prvem mandatu ni bila sposobna izoblikovati koherentne politike do Kitajske. K temu vsekakor prispevajo tudi različni pristopi v ameriškem establishmentu, kot tudi različni interesi njegovih posameznih delov. Na eni strani je več kot očitno, da Kitajska postaja velika sila in da ameriška politika, ki je zainteresirana za velika tržišča v azijsko-pacifiški regiji, nujno potrebuje sodelovanje s Kitajsko. Na drugi strani različni činitelji ovirajo sprejemanje takšne stvarnosti in razvijajo normalne odnose s Kitajsko kot veliko azijsko državo.

Za pristaše ameriškega enostranskega pristopa k svetovni ureditvi, ki je utemeljena na ameriškem enostranskem vodstvu, ni mogoče deliti vrha te ureditve bodisi s Kitajsko bodisi z Rusijo ali z nekom drugim. Kitajsko, kot veliko državo, vidijo kot morebitnega pretendenta za mesto v vrhu svetovne politike, kar bi tedaj nujno spremenilo ameriški položaj. Za tiste ameriške stratege, ki v svojih vizijah še vedno uporabljajo ideološke kriterije, je obstoj socialistične Kitajske izziv, ki bi lahko kdaj v prihodnosti še naprej razvijal globalne socialistične ideje. Čeprav je sama narava kitajskega socializma prilagojena kitajskim pogojem in je vsekakor močno oddaljena od nekdanjih sovjetskih oblik, pa je kljub temu za del ameriških

⁷ John Naisbitt, znani ameriški futurolog, v svoji knjigi *The Megatrends Asia* iz 1996. leta poudarja, da je v sedanjih pogojih navkljub številnim državam, ki odpirajo svoja tržišča, vendarle glavno azijsko tržišče na Kitajskem in da je ves svet zainteresiran za prisotnost na kitajskem prostoru.

⁸ Kitajski analitiki posebej ostro kritizirajo ameriške teze o potrebi izolacije Kitajske in ustvarjanje nove politike containenta ali poskuse izvajanja starih pritiskov z razvijanjem odnosov med ZDA in Tajvanom.

politikov in analitikov nesprejemljiva. Zato bi s pomočjo uporabe širokega instrumentarija notranjih in zunanjih pritiskov moralo priti do propada kitajskega socialističnega sistema, da bi se dokončno razrešilo vprašanje dolgotrajnega zgodovinskega konflikta med socializmom in kapitalizmom.

Kakor koli že bo to težko, bo moral Clinton v svojem drugem mandatu razdelati svojo politiko do Kitajske, ki bo morala dobiti jasnejšo obliko. Stvarnost in obseg kitajskega razvoja, kot tudi novih odnosov v regiji zahtevajo jasnejšo politiko in ta bo vse nujnejša tudi Ameriki, če želi biti še naprej prisotna v azijsko-pacifiški regiji.

Japonska tridimenzionalna vloga

V strateški projekciji odnosov v svoji soseščini, japonska politika išče možnosti za večje japonsko aktiviranje v azijskem prostoru ob hkratnem ohranjanju posebnih povezav z ZDA. Ta zahteva se nahaja v središču politike japonskih vlad. Poudarki, ki se potavljajo za eno ali drugo dejavnost, so včasih pomaknjeni bolj v eno ali v drugo smer.⁹

V osemdesetih letih so bile na Japonskem postavljene teze, ki so dobile tudi politično podporo, da bo naslednje stoletje azijsko in da glede na krepitev svojega gospodarstva, Japonska lahko "reče Ameriki ne". Vse to se je dogajalo ob dejavnem japonskem iskanju novih azijskih trgov, povečevanju investicij in razvijanju vsestranskih vezi. To pa je spremljala napetost v ameriško-japonskih gospodarskih odnosih in odločna Clintonova zahteva po odprtju japonskega trga (R.C. Altman 1994, 7-12) ter najava ameriškega zmanjševanja vojaških sil v Aziji.

Vendar pa je ta smer, nekakšnega japonskega oddaljevanja od ZDA in poskusa večjega angažiranja v Aziji, hitro pokazala svoje razpokline. Intenzivnejše japonsko delovanje na azijsko-pacifiškem prostoru je naznanilo možnost oddaljevanja Japonske od ZDA. Hkrati se je pokazalo, da navkljub relativno umirjenemu celotnemu stanju v tem delu sveta, vendarle obstajajo konflikti, ki se lahko sprožijo, tako da je ameriška vojaška prisotnost še naprej nujna. In končno, v želji po razvijanju nove dinamične japonske politične vloge, še posebej v želji po pridobitvi močnejše vloge v ZN (članstvo v Varnostnem svetu), Japonska nujno potrebuje ameriško podporo, brez katere ne more uresničiti teh ciljev.

Clintonov program delovanja "economy first!" je bil prav tako sprejet z zaskrbljenostjo v japonskih političnih krogih, ki so se ustrašili, da bi to lahko pomenilo nekakšen ameriški umik s področja, v katerem, ne samo da obstajajo določene krize, temveč je na vidiku tudi vse večja krepitev LR Kitajske. Prav zaradi tega dejstva in z opozarjanjem na Kitajsko kot bodočo veliko silo in celo kot morebitno nevarnost azijsko-pacifiški regiji, se je Japonska obrnila k iskanju novega odnosa z ZDA. Ta bi moral zadovoljiti gospodarske možnosti, t.j. ustvariti okvir za reševanje

⁹ Japonski analitiki poudarjajo to dvojnost odnosov ob jasni označitvi, da azijsko-pacifiška regija nikakor ne more biti alternativa zvezi z ZDA, ki je temelj regionalnega sodelovanja.

določenih japonsko-ameriških problemov na gospodarskem področju, pa tudi okrepiti celostnost ameriško-japonskih strateških pogledov na odnose v soseščini.

Ameriška politika je z zadovoljstvom pričakala to spremembo v japonski usmeritvi. East Asia Strategic Report iz februarja 1995. leta je naznanil potrebo po nastanku novega odnosa med obema državama, ki bi moral biti po svoji vsebini tridimenzionalen. Ob obstoječem dvostranskem sodelovanju, je bilo Japonski ponujeno regionalno in globalno delovanje, kar je bilo takoj sprejeto v uradnem Tokiu.

Temu je sledil podpis japonsko-ameriške skupne deklaracije o varnosti 17. aprila, s katero je bilo razširjeno področje skupnega sodelovanja. V dvostranski ameriško-japonski Pogodbi o skupnem sodelovanju na področju varnosti še iz časov hladne vojne (1951. leta), je bil radius obrambnega delovanja postavljen samo okrog Japonske. Vendar pa se v novi skupni deklaraciji ta aktivnost razširja na celotno azijsko-pacifiško regijo.

Ta pomemben dokument je odprl prostor za vrsto novih elementov, tako v odnosih med Japonsko in ZDA kot tudi na področju Azije in Pacifika.

Z željo po zadovoljitvi strateških interesov obeh držav ter ob poudarjanju potrebe po ohranitvi miru, demokracije, tržnega gospodarstva in stalne krepitve dvostranskih vezi, skupna deklaracija odpira tudi pot za preseganje obstoječih ustavnih omejitev glede razvoja japonskih vojaških sil in možnosti njihove uporabe izven Japonske.

V primerjavi z dvostransko Pogodbo o sodelovanju na področju varnosti, ki je predvidevala izključno japonsko delovanje v obrambi države, se tokrat razširja možnost delovanja tudi na regionalne spore, tako da se že zdaj govori, da je s tem Japonska postala nekakšen azijski NATO.

Posebej pomembno je, da Deklaracija predvideva možnost skupnega ameriško-japonskega vojaškega sodelovanja, kar naj bi pripeljalo do tesnega sodelovanja na področju izmenjave tehnologije in vojaške opreme, vključno z dvostranskimi raziskovanji. Japonska armada naj bi dosegla raven opremljenosti ameriških sil, s čimer je dana možnost za vnos sofisticiranih vrst orožja in vojaške opreme.

Čeprav se Kitajska nikjer ne omenja, pa je več kot jasno, da se z novo zvezo misli predvsem na to državo. Rusija je trenutno zaposlena s svojimi problemi in ni verjetno, da bi imela nekakšne agresivne namene v tem delu sveta, Japonska pa tudi nima sama dovolj moči, da bi izbojevala Kurile. Vendar se Kitajska hitro razvija in hkrati s tem modernizira tudi svoje vojaške sile, tako da zanjo na Japonskem pričakujejo, da bo na krilih svoje gospodarske moči postala velika vojaška sila.¹⁰ V tem se tudi Japonska in ZDA strinjata, obe pa sta že imeli v tem stoletju konflikte s Kitajsko, tako da v njenem interesu vsekakor ni, da bi se kitajski razvoj proficiral tudi na vojaškem področju.

Z iskanjem svojega mesta v pohladnovojnih odnosih, Japonska še naprej računa na svojo tesno povezanost z ZDA in to bi moralo biti zagotovilo zadovoljevanja

¹⁰ Vendar obstajajo tudi japonska mnenja, ki pravijo, da se kitajske vojaške sile ni treba bati, ker je še vedno za 15-20 let v zaostanku za zahodno vojaško tehnologijo ter da so hkrati v kitajskih razvojnih načrtih vendarle dane prednosti kmetijstvu in industriji ter šele potem obrambi.

spleta interesov. Na gospodarskem področju so ZDA najpomembnejši partner; na varnostni ravni, skupaj z ZDA, Japonska lahko okrepi svoj, sedaj tridimenzionalni položaj, na političnem področju pa Japonska brez Amerike ne more biti v vrhu svetovne politike. Približno enaka stališča obeh držav do Rusije in LR Kitajske dajejo še dodatne možnosti za ustvarjanje temeljev skupništva, ki bo hkrati omogočilo, da ima Japonska še naprej pomembno vlogo v azijsko-pacifiškem četverkotniku.

Kitajska: država v razvoju ali velesila?

Pri ocenjevanju novih odnosov, ki nastajajo v azijsko-pacifiškem delu sveta, LR Kitajska izhaja najprej iz svojih lastnih dinamičnih sprememb, ki spreminjajo položaj Kitajske v regionalnih in svetovnih razmerah. Čeprav se na Kitajskem v resnih analitičnih krogih ne posveča toliko pozornosti trditvam, da bo postala Kitajska prva država po velikosti celotne industrijske proizvodnje v 20 letih, je ta podatek vendarle določen simbol sedanjega razvoja in prihodnosti Kitajske. Večini kitajskih strategov je jasno, da bo Kitajska še naprej obremenjena s številnimi problemi, da je še vedno velika država v razvoju, vendar pa so prav parametri nadaljnega razvoja in dosedanji tempo pokazatelji, na katerih je mogoče graditi novo vlogo Kitajske.

Za to vlogo velike države, ki bo zagotovo v veliki meri povečala svojo proizvodnjo, svojo celotno gospodarsko moč in prav tako vojaško silo, bo vedenje ostalih velikih držav v tem četverkotniku še posebej pomembno. Vsaka od njih ima za Kitajsko izjemno vlogo, bodisi da gre za veliko kontinentalno sosedo - Rusijo, visoko tehnološko razvito Japonsko ali prvo in zaenkrat edino supersilo - ZDA.

Z Rusijo je kitajska politika uspela izgraditi popolnoma novo kvaliteto odnosov, v katerih so rešeni na najboljši možni način trije sklopi vprašanj, ki so v obdobju sovjetsko-kitajskih odnosov predstavljali glavne razlike.

Na področju ideologije sta obe strani, vsaka iz svojih razlogov, sprejele potrebo po razvijanju normalnih meddržavnih odnosov ne glede na različnosti v družbenopolitičnem in gospodarskem sistemu. Ruski kaotični politični položaj ne more biti vzor Kitajski, po drugi strani pa za vse pristaše in zagovornike hitrejšega kapitalističnega ruskega razvoja tudi kitajski socialistični model ne predstavlja kakšen vzor, ki bi ga želeli posnemati. Tako je ideološki činitelj izključen iz dvostranskih odnosov, kar omogoča razvijanje vseh ostalih oblik pragmatičnega in vzajemno koristnega sodelovanja.

(Ob)mejna vprašanja, ki so obremenjevala sovjetsko-kitajske odnose, so v največji meri rešena. Ni si mogoče več predstavljati položaja, da bi se obe armadi spopadli zaradi mejnih črt, velik obmejni promet na obeh straneh pa kaže na konkretno zainteresiranost za razvijanje odnosov, tako v obmejnih kot tudi v celotnih dvostranskih odnosih.

Vojaška konfrontacija, ki je bila prav tako značilna za prejšnje obdobje dvostranskih odnosov med tema dvema socialističnima državama, je sedaj stvar preteklosti. Obe strani sta podpisali pogodbe o umiku vojaških sil z meje. V skupni deklaraciji iz 1994. leta o nepostavljanju strateških raket, usmerjenih na cilje ene ali

druge države, je bila odprta pot za ustalitev dvostranskih, toda tudi regionalnih odnosov. K temu je potrebno dodati tudi kitajske želje po razvijanju vojaškega sodelovanja, zlasti na področju nakupa ruskega orožja in vojaške opreme, kar prispeva k modernizaciji Kitajske vojaške sile.

Za Kitajsko je zelo pomembno, da je Rusija z vrsto dokumentov jasno poudarila, da priznava samo eno Kitajsko in da ne bo vzpostavljala nikakršnih uradnih političnih odnosov s Tajvanom. Rusko-kitajsko konstruktivno partnerstvo je na Kitajskem močno cenjeno in šteje kot čvrst temelj dolgoročnega razvoja odnosov. Kitajski analitiki se zavedajo tudi dejstva, da Rusija nujno potrebuje Kitajsko pri uresničevanju želje po vzpostavitvi svojega novega položaja v azijsko-pacifiški regiji ter da se lahko obe državi vzajemno koristno dopolnjujeta in pomagata (Shi Ze 1995, 2-6). Obe državi zaostajata za ostalima dvema silama v tem četverkotniku na gospodarskem področju in obe sta v obdobju prehoda, tako da jima je tudi tu vzajemno sodelovanje in stabilno okolje izjemno koristno ali celo nujno, če želita imeti dobre rezultate.

Razvijanje vsestranskih odnosov z Rusijo pa na Kitajskem spremlja tudi velika pozornost do vseh ruskih stališč o Kitajski. Z zaskrbljenostjo reagirajo na trditve, ki včasih poudarjajo, kako je to nevarno, ker Rusija postaja vse šibkejša, Kitajska pa vse močnejša.¹¹ Tudi tisti majhen preostali del teritorialnega spornega vprašanja, bi Kitajska želela čim prej rešiti, da bi bila odstranjena tudi ta ovira za razvoj dobrih odnosov. Končno je tu tudi Tajvan, ki na vse načine poskuša prodreti v Rusijo, ne samo gospodarsko, ampak tudi s tezo o obstoju dveh Kitajsk. Čeprav je uradna Moskva jasno priznala politiko obstoja LR Kitajske, pa obstajajo v Rusiji tudi nekateri politični krogi, ki špekulirajo z možnostjo razvijanja političnih odnosov s Tajvanom.

Vendar pa na Kitajskem vsega tega ne dramtizirajo ter za glavno potrebo razglašajo razvijanje sodelovanja obeh držav. V kitajski strategiji je prav ta stran odnosov temeljna značilnost, ki bo še bolj prevladovala v kitajsko-ruskih odnosih v naslednjem stoletju (Shi Ze, *ibid.*, 16).

Japonska je za Kitajsko izjemno pomembna v gospodarskem smislu in vsi plani razvoja Kitajske morajo upoštevati veliko azijsko sosedo. Leta 1995 je vrednost trgovske menjave znašala 57,8 milijarde dolarjev in Kitajska je postala drugo tržišče za japonske proizvode. Vsako leto se povečuje tudi število kitajsko-japonskih podjetij, Japonska pa je tega leta investirala na Kitajskem 31 milijard dolarjev. V dobrih odnosih sta obe državi našli svoj interes in ne glede na spremembe na notranjem japonskem političnem področju, se to sodelovanje stalno razvija (Jiang Yuechun 1996, 34).

Vendar ima, ob gospodarskih vprašanjih, Kitajska svoj strateški pogled na Japonsko, kjer prevladujejo vprašanja, ki so povezana z odnosi Japonske do ZDA in japonske ocene Kitajske. Čeprav se zavedajo, da si Japonska praktično ne more zamisliti svojega položaja brez ZDA, bodisi da gre za gospodarske ali pa vojaško-politične odnose, pa kitajski analitiki vendarle krepitev teh odnosov ne sprejema-

¹¹ *Ostre komentarje je na Kitajskem izzvala trditev general-polkovnika Ivaškova, po kateri je LR Kitajska eden od glavnih potencialnih nasprotnikov Rusije. Nezavisimaja gazeta, 18.10.1994.*

jo z odobravanjem. Oni jasno vidijo v novi tridimenzionalni vlogi Japonske izziv za azijsko-pacifiško varnost in možnost, da se japonska vojaška sila začne pospešeno razvijati. To seveda niso samo vprašanja nekakšnega prestiža in ugleda v azijskih razmerjih oziroma boj za vodilni azijski položaj, pač pa je to tudi določena oblika pritiska na Kitajsko. Ker se ta proces krepitve japonske sile¹², naslonjen na ameriško, odvija v pogojih, ko se ob raznih priložnostih na Japonskem poudarja kitajska nevarnost,¹³ kitajsko zapolnjevanje azijsko-pacifiškega praznega prostora ali kitajski novi nacionalizem, je razumljivo, da Kitajska ne more biti zadovoljna s temi težnjami. Razen tega je Japonska v celi vrsti priložnosti pokazala, da ne upošteva preveč kitajskih stališč. Bodisi da gre za podporo kitajskim disidentom, razširitev obmorskega območja na 200 milj, pospešitev odnosov s Tajvanom bodisi za prisvajanje majhnih otokov. Japonska izraža svojo željo po svobodnem delovanju, ki ni podvrženo nekakšnim kitajskim vkoreninjenim stališčem. Hkrati je jasno, da služi zveza z ZDA kot izredno ugodna zaščita za vse takšne akcije. Na Kitajskem včasih postavljajo tudi tezo, da bi Japonska in ZDA s skupno močjo lahko potisnile Tajvan v položaj, da bi razglasil neodvisnost, tako da bi s tem izzvali zaplete v regiji (Zhou Jihua 1996, 29).

V vsakem primeru visoko razvitih gospodarskih dvostranskih odnosov ne spremljajo vojaško-politični in zato lahko ugotovimo, da bo tudi v naslednjem stoletju ta delitev ostala očitna. Delitev je posledica, ne samo različnih notranjih opredelitev, pač pa tudi močne japonske navezanosti na ZDA, ki sedaj hkrati omogoča, da se pomemben del nalog regionalnega značaja prenese na japonsko vojaško silo.

Z največjo pozornostjo spremlja kitajska politika stanje v ZDA in ameriško strategijo do azijsko-pacifiške regije. Kitajcem je jasno, da je Amerika ostala edina supersila in da so njene možnosti delovanja na mednarodni ravni znatno večje, kot so bile v času hladne vojne in bipolarnih odnosov. Zato je očitno, da morajo vsa kitajska prizadevanja po hitrejšem razvoju, krepitvi odnosov s sosedi in zavzemanjem vodilnih položajev v hierarhiji svetovnih odnosov, upoštevati ameriška stališča. Na podlagi preteklih obdobjev odnosov ima Kitajska prav tako dovolj razlogov, da bi bila nezaupljiva do Amerike, celo v sedanjem času, ko je le-ta eden od dveh največjih kitajskih trgovskih partnerjev.

Navkljub razvitim gospodarskim vezem, ameriškem investiranju na Kitajskem, vse večjem številu obiskov na obeh straneh, delovanju kitajske diaspore v ZDA in razvijanju oblik kulturnega sodelovanja, Ameriko še naprej na Kitajskem doživljajo in sprejemajo z nezaupanjem. V eni od nedavnih kitajskih anket¹⁴ je celo 87% Kitajcev potrdilo, da smatrajo Ameriko za največjo nevarnost kitajskemu razvoju. Vrsta občutljivih vprašanj, ki imajo svoj gospodarski, politični, vojaško-strateški in socialno ideološki pomen, sestavlja mešanico, ki v veliki meri vpliva na takšno

¹² 1995. leta je bila Japonska s 54 milijardami dolarjev vojaških izdatkov na tretjem mestu, takoj za ZDA in Rusijo.

¹³ Japonski forum za mednarodne odnose je v svojem poročilu med drugim poudaril, da "razni znaki kažejo na to, da Kitajska zahteva hegemonijo in položaj supersile, kar je zelo nevarno" (cit. po Da Jun 1996, 7).

¹⁴ Anketo je izpeljal kitajski mladinski list 1995. leta.

kitajsko videnje Amerike. S svojimi konkretnimi potezami pa je ameriška politika velikokrat jasno potrdila svoje posebno videnje Kitajske, v katerem prevladuje nekaj vidikov, ki otežujejo razvoj normalnih odnosov.

V prvi vrsti kitajska politika nikakor ne more pozabiti, da prav Amerika, navkljub vsem deklaracijam, še naprej čvrsto podpira režim na Tajvanu. Ta je nastal tudi pod vplivom in ob pomoči ameriške politike, v vsaki krizi (tako tudi v tisti nedavni pred tajvanskimi volitvami) pa ameriška politika hitro poudari svojo politično in vojaško podporo Tajvanu. Za Kitajsko je vprašanje ene Kitajske občutljiva tema, kjer se začne in konča vsak razgovor o kitajski suverenosti, toda tudi kitajski moči. Kitajska lahko trpi obstoj Tajvana, toda samo pod predpostavko, da je ta del Kitajske in da se ne razvijajo politični odnosi. Za ameriško politiko ne gre toliko za tradicijo tajvansko-ameriških odnosov, kakor za gospodarske interese in hkrati željo, da v odnosu do kitajske politike vedno razpolagajo s "tajvansko karto" tako, da bi Kitajski pokazali, da še vedno ni toliko močna, da ZDA ne bi mogla izvajati takšno politiko do Tajvana, kakršno sami želijo.

Z uresničevanjem ameriške politike glede človekovih pravic, je Kitajska postopoma vstopala v ospredje pozornosti, pri čemer so ameriške kritike dosegle vrh ob dogodkih na Tiananmenu 1989. leta. Za kitajsko politiko je bil to seveda samo "incident", ki ga ni potrebno več omenjati. Podobno je tudi z vprašanjem položaja narodnih manjšin, s Tibetom, nadzorom rojstev in drugim, kjer ameriška politika vztraja na univerzalnih vrednostih, splošno sprejetih v vrsti držav, medtem ko želi Kitajska opozoriti na svoje posebnosti in potrebo po lastnem reševanju teh vprašanj s pomočjo svojih zamisli. V to kategorijo seveda spada tudi veliko vprašanje ocene socialističnega razvoja Kitajske, oziroma režima, ki je na oblasti. Kitajska politika izhaja iz njegove legitimnosti in uspehov, ki so bili doseženi, še zlasti po kulturni revoluciji, medtem ko na ameriški strani ne skrivajo kritike na račun socialističnega režima in njegove politike. V obeh primerih Kitajska govori o vmešavanju v notranja vprašanja, sredstva, ki jih ameriška politika včasih uporablja (prepoved izvoza, diskriminacija kitajskih izdelkov, zavračanje sprejema Kitajske v Svetovno trgovinsko organizacijo, nasprotovanje Olimpijadi v Pekingu leta 2000) pa samo dodatno otežujejo nadaljni razvoj zaupanja.

Z upiranjem ameriškim pritiskom je Kitajska razširila krog svojih gospodarskih partnerjev, Zahodni Evropi pa je uspela predstaviti drugačno sliko svojega razvoja in z njo razviti pragmatične odnose, hkrati pa je spodbudila akcijo, ki naj bi okrepila moč kitajskega lastnega delovanja. V tem smislu je bila na Kitajskem nedavno objavljena knjiga skupine avtorjev z naslovom "Kitajska lahko reče ne", ki je hitro postala hit v političnih in kulturnih krogih. V njej so analizirani ameriško-kitajski odnosi, ameriški vpliv, sredstva in cilji delovanja, ob zahtevi, da se Kitajska upre poskusom amerikanizacije vseh segmentov družbe, od socialno-kulturnih do političnih. S sklicevanjem na kitajsko tradicijo, vrednote in tudi na obstoječi kitajski sistem ter pospešeni kitajski razvoj, avtorji želijo potrditi, da ima Kitajska vse pogoje, da reče ne različnim poskusom diktiranja politike od zunaj in vmešavanju v notranji razvoj. To delo, kot tudi vrsto podobnih,¹⁵ lahko obravnavamo kot del ver-

¹⁵ Zanimivo je, da je to že tretja tovrstna knjiga v azijskem prostoru, ki obravnava vprašanje nacionalnih vrednosti in lastnih azijskih poti.

jetno organizirane kampanje, ki se že dolgo na Zahodu imenuje kitajski neo-nacionalizem. Ta naj bi imel nalogo poudarjati lastne vrednosti in zaustaviti prodor zahodnih, posebej ameriških idej.

Kitajska uradna politika stalno vabi Ameriko in Clintonovo administracijo, da s Kitajsko vzpostavi takšne odnose, ki bodo priznali obstoječe razlike, nastale zaradi posebnosti zgodovinskega in kulturnega razvoja, ter da razvijajo politiko razumevanja (Jin Canrong 1996, 10-11), kar bi lahko prišlo posebej do izraza v azijsko-pacifiški regiji. V nadaljnjih težnjah razvoja odnosov dveh velikih držav vsekakor vseh teh elementov ni potrebno izključiti. Odnosi se bodo razvijali s stalno krepitvijo gospodarskih vezi, toda prav tako tudi s poskusi ameriške strani, da vpliva na spremembe na Kitajskem. V okviru teh danosti je potrebno iskati možnosti za ohranjanje splošne visoke ravni odnosov sodelovanja, ki je sicer pomembno za obe državi.

Azijsko-pacifiški četverkotnik odnosov velikih držav bo vse pomembnejši v svetovni politiki. V njem se bodo prelamljale vse vodilne strateške zamisli teh držav in v velikem sklopu odnosov, ki bodo segali od sodelovanja do napetosti (bolj ali manj vidnih), se bodo izgrajevali odnosi v četverkotniku, toda tudi med posameznimi njegovimi članicami.

Očitno je, da bodo gospodarske vezi, tradicija odnosov, stopnja razvitosti vezi z eno od članic četverkotnika, kot tudi celotni pogled na prihodnost mednarodnih odnosov, odločilni pri približevanju posameznih akterjev. Amerika in Japonska bosta zagotovo, navkljub določenim gospodarskim razlikam in nestrinjanju, nadaljevali s krepitvijo svojih odnosov in vezi, ki bodo imeli nalogo vzpostaviti močno Japonsko v azijsko-pacifiški regiji. To bo tudi glavna ameriška regionalna opora, ki bo z morebitnim povezovanjem z državami ANZUS-a še bolj poudarilo japonsko pomembnost. Pod pogojem, da se bo uspešno razvijalo to dvostransko sodelovanje Japonske in Amerike, lahko pričakujemo, da bo ameriška politika pomagala japonskim težnjam po pridobivanju pomembnejšega mesta v vrhu globalne politike (Varnostni svet), kar bo po drugi strani omogočilo še tesnejše sodelovanje.

Na drugi strani imata Rusija in Kitajska že danes vrsto stičnih točk. Obe sta podprli novo svetovno ureditev kot globalno videnje prihodnosti, vendar z jasnimi poudarkom, da ta ureditev ne sme biti utemeljena na vodstvu ene sile. Obe sta proti vmešavanju v njune notranje zadeve, obsojata hegemonizem in nastajanje blokov, s tem pa tudi razširitev NATA.¹⁶ Za obe državi je ohranjanje stabilnosti v azijsko-pacifiški regiji nujna potreba, vendar bi prav tako želeli sodelovati pri oblikovanju trajnejših zasnov teh odnosov. V tem so tudi možnosti za razvijanje njunih dvostranskih vezi, ki lahko stabilizirajo njune odnose in še bolj približajo

¹⁶ Vsa ta stališča so bila potrjena ob obisku kitajskega premiera Li Penga v Moskvi 1996. leta. Posebej je bilo poudarjeno, da se Kitajska in Rusija zavzemata za svet multipolarnosti, v katerem ne bo diktata niti monopola ene sile. Ob hkratni krepitvi vseh obstoječih oblik sodelovanja, posebej tiste na vojaškem področju, je bilo dogovorjeno tudi večkratno povečanje blagovne menjave, ki naj bi v štirih letih dosegla vrednost 22 milijard dolarjev. *Izvestija*, 27.12.1996.

njune politike. Konstruktivno partnerstvo bo zato tudi dobra podlaga za skupno usklajene politične akcije v regiji.

Glede na to, da gre za velike države, njihove dolgoročne strategije, odnose, ki se razvijajo med njimi, komplementarnosti, ki obstajajo tako na političnem kot tudi na gospodarskem področju, je mogoče navkljub razlikam ugotoviti, da bo azijsko-pacifiški četverkotnik zagotovil stabilnost v tem delu sveta. Z vzajemnimi akcijami v okviru četverkotnika se bodo okrepile možnosti za vsako od teh držav pri predstavljanju njene vloge kot velike sile.

LITERATURA

- Altman, R.C. "Why Pressure Tokyo", *Foreign Affairs*, let. 73, št. 3, maj-junij.
- Arbatov, A. 1993. "Zapad Rossiji ot Zapada ne oboronit", *Novoe vremja*, št. 44, 25.
- Arbatova, N., Zueva, K., Kolosov, G. 1996. *Rossija i Evropa: vyzovy bezopasnosti*, v: *Rossija: v poskah strategii bezopasnosti, Problemy bezopasnosti, ograničeniija vvooruzenij i mirotvorčestva*, Moskva.
- Brandon, H. ed. 1992. *In Search of a New World Order, The Future of U.S. - European Relations*, Washington.
- Brzezinski, Zb. 1993. *Out of Control*, New York.
- Brzezinski, Zb. 1994. *Out of Control*, New York.
- Cox, M. 1995. *US Foreign Policy after the Cold War: Superpower without a Mission?*, London.
- Cox, M. 1995. *US Foreign Policy* ..., opt. cit. 92.
- Gelbras, V. 1995. "Reformy v KNR: problemy i ocenki itogov", *Mirovaja ekonomika i meždunarodnye otnošenija*, št. 7.
- Holbrooke, R. 1991-1992. "Japan and the United States: Ending the Unequal Partnership". *Foreign Affairs*, let. 70, št.5.
- Hu, Zhengqing. 1996. "Viewing the Sino-US Relations in the Light of their Respective Strategy for Economic Development", *International Strategic Studies*, Beijing, št. 2.
- Huntington, S.P. 1993. "The Clash of Civilization?", *Foreign Affairs*, Summer. let. 72, št. 3.
- Jiang, Y. 1996. "Changes in the Political Situation in Japan and its Policy Tendency", *International Studies*, št. 6-8.
- Jin, C. 1996. *Sino-US Relations: An Overview*. *Beijing Review*, let. 43.
- Kegley, Ch. W. Jr. and Raymond, G. 1996. *A Multipolar Peace? Great Power Politics in the Twenty first Century*, New York.
- Kennedy, P. 1993. *Preparing for the Twenty first Centruy*, New York.
- Kozyrev, A. 1994. "A lagging Partnership", *Foreign Affairs*, Let. 73, št.3.
- Makkeev, B. *Rossijsko-japanskij spor vokrug Južnyh Kuril: voeno-političeskij apsket*, v: *Rossija: v poiskah ...*
- Mileta, V., Vukadinović, R. 1996. *Europska integracija i ruska dezintegracija*. Zagreb.
- Military Balance*. 1995&96. 1996. London
- Ojha, I.C. 1971. *Chinese Foreign Policy in an age of Transition: The Diplomacy of Cultural Despair*, Boston.
- Pawlak, St. 1982. *Polityka Stanow Zjednoczonych wobec Chin 1956-1978*. Warszawa.
- Renshi, L. 1996. "Threat and Deterrence". *International Strategic Studies*, št. 2.
- Sasae, K. 1994. *Rethinking Japan-US Relations*, Adelphi Paper, december.
- Segal, G. 1994. *China Changes Shape: Regionalism and Foreign Policy*. Adelphi Paper 287, str. 10.
- Selected Excepts from Research Papers*. 1993. Beijing.

- Shi, Ze. 1995. "Changes in Russia's Strategic Position in the Asia Pacific Region and its Impact". *International Studies*, št. 4-5.
- Shi, Ze. 1996. *Perceptions on the Sino Russian Relations in the new Era*. *International Studies*, Beijing, št. 5.
- Singer, M. and Wildawsky A. 1993. *The Real World Order: Zones of Peace - Zones of Turmoil*, New Jersey.
- Thomas, R.G.C. 1993. *South Asian Security in the 1990's*, Adelphi Paper, št. 278.
- Trumpeting China Threat. 1996. *Beijing Review*. Let. 39, št. 46.
- Zagorsky, A. "Potrebnosti bezopasnosti v Aziatsko-Tihookeanskom Regione, v: *Rossija: v poiskah ...*
- Zhou, J. 1996. "A new Starting Point of Japan-US Military Alliance". *International Strategic Studies*, št.2.
- Yahuda, M. 1983. *Towards the End of Isolationism: China's Foreign Policy After Mao*. London.
- Yimin, S. 1996. "A Discussion of the Division and Grouping of the Forces in the World after the End of the Cold War". *International Studies*, Beijing, št. 6-8.